

Türü : Araştırma Makalesi
Konusu : Kültürel Çalışmalar
Gönderilme Tarihi : 14 Nisan 2022
Kabul Tarihi : 4 Ağustos 2022

**AZERBAYCAN TÜRKLERİ VE TÜRKİYE TÜRKLERİ ATASÖZLERİNİN
"ÇİFTYAPRAK" VEYA "ÇAPRAZ KAFİYE" FORMÜLLERİ**

**Formulas of proverbs "Chiftyaprag" or "Charpaz Kafiye" of Azeri and Turkish Turks
Формулы Пословиц «Чифтяпраг» Или «Чарпаз Кафийе» Азербайджанских
И Турецких Тюрков**

*

Memmedov KHANKIŞI
(ORCID: 0000-0002-7064-726X)

Atıf Bilgisi/Reference Information

Chicago: Khankişi, Mehmedov, "Azerbaycan Türkleri Ve Türkiye Türkleri Atasözlerinin "Çiftyaprak" Veya "Çapraz Kafiye Formülleri", *BENĞİ: Dünya Yörük-Türkmen Araştırmaları Dergisi*, Yıl: 5 (2022), Sayı: 2, ss. 180-189.

Apa: Khankişi, M. (2022). "Azerbaycan Türkleri Ve Türkiye Türkleri Atasözlerinin "Çiftyaprak" Veya "Çapraz Kafiye Formülleri". *BENĞİ: Dünya Yörük-Türkmen Araştırmaları Dergisi*, Yıl: 5, Sayı: 2, ss. 180-189.

Özet

Bu araştırma, hiçbir kaynakta bulunmayan "çiftyaprak" Azerbaycan ve Türk atasözlerinin şiirsel yapısının sanatsal niteliklerini ilk kez tartışıyor. "Çiftyaprak atasözleri" teriminin literatürde ilk kez kullanıldığı belirtilmektedir. Akışkanlığı ve özel müzikalitesi ile öne çıkan "çiftyaprak" beyitler, baştan sona paralel ikili tekerlemelere dayanan folklorun en karmaşık biçimlerinden biridir. Bu tür şiirlerde mısralar ve ayetler birbirleriyle çapraz kafiyeli olur ve bu şartlar sonuna kadar tüm mısralarda beklenir. Bu nedenle, öncelikle dilin inceliklerini, kelime hazinesinin

* Azerbaycan Devlet Pedagoji Üniversitesi, E-poçta kankishimamedov_53@mail.ru +994 50 318 25 44

zenginliğini bilmeden bu tür örnekleri oluşturmak mümkün değildir. "Çiftyaprak" yerine bazen "içayet" ve "çaprazkafiye" terimleri kullanılmaktadır. XIX. yüzyılda Derbent bölgesinde yaşamış ve Kor Âşık adıyla tanınan Âşık Receb, Âşık Alasgar, Hüseyin Javan, Molla Cuma, Şamil Dalıdağ ve diğer ustaların eserlerinde böyle bir şiire rastlamak mümkündür. Azerbaycan ve Türk atasözlerinde yeterince "çiftyaprak" vardır. Elbette bu, kadim atalarımızın düşünce alanının zenginliğini, manevi ve sanatsal zevklerinin güzelliğini, şirsiel düşünce derinliğini, genel olarak Türk milletinin milli halk bilincini ve psikolojisini göstermektedir.

Anahtar kelimeler: Folklor, Azerbaycan atasözleri, Türk atasözleri, çiftyaprak.

Abstract

This research discusses for the first time the artistic qualities of the poetic structure of "double-leaf" Azerbaijani and Turkish proverbs, which are not found in any source. It is stated that the term "double-leaf proverbs" was used for the first time in the literature. Standing out with their fluidity and special musicality, "double-leaf" couplets are one of the most complex forms of folklore based on parallel double rhymes. In such poems, verses and verses cross rhyme with each other and these conditions are expected in all verses until the end. Therefore, it is not possible to create such examples without first knowing the subtleties of the language and the richness of the vocabulary. Instead of "double-leaf", the terms "interlude" and "cross-rhyme" are sometimes used. XIX. It is possible to come across such a poem in the works of Âşık Receb, Âşık Alasgar, Hüseyin Javan, Molla Cuma, Şamil Dalıdağ and other masters who lived in the Derbent region in the 19th century and were known as Kor Âşık. There are enough "double leaves" in Azerbaijani and Turkish proverbs. Of course, this shows the richness of the thought field of our ancient ancestors, the beauty of their spiritual and artistic tastes, the depth of poetic thought, the national public consciousness and psychology of the Turkish nation in general. **Key words:** Folklore, Azerbaijani proverbs, Turkish proverbs, Ashig Alaskar, "koshayarpak".

Резюме

В работе впервые рассматриваются художественные качества поэтической структуры Азербайджанских и Ту-рецких пословиц «гошайарпаг», не встречающиеся ни в одном источнике. Отмечается, что термин «пословицы гошайарпаг» впервые используется в литературе. Отличающийся плавностью и особой музыкальностью, гоша-йарпаг — одна из самых сложных форм двустипия, основанная на параллельных двойных рифмах от

начала до конца. Такие сочетания строятся на параллельных двойных рифмах и эти условия ожидаются от начала до конца. Поэтому невозможно соблазнить такими примерами, не зная прежде всего тонкостей языка, богатства его лексики. Иногда вместо выражение «гошайарпаг» используются термины «внутренний стих» и «перекрест-ная рифма». Такую форму поэзии можно найти в творчестве Апуга Раджаба живших в Дербентском крае в XIX веке и известных как Кор Апуг, Апуга Алескера, Гусейна Джавана, Моллы Джума, Шамиля Далидага и других мастеров. Пословицы «гошайарпаг» достаточно как в Азербайджанском, так и в Турецком фольклоре. Безусловно, это свидетельствует о богатстве мыслительного поля наших древних предков, красоте их духовного и художественного вкуса, глубине поэтического мышления, национального общественного сознания и психологии тюркской нации в целом.

Ключевые слова: Фольклор, Азербайджанские пословицы, Турецкие пословицы, «кошайарпаг».

Giriş

Azerbaycan Âşık edebiyatının en yaygın türlerinden biri de "koşma" türüdür. Koşmanın en karmaşık imgelerinden biri şiirin "çiftyaprak" biçimidir. Elchin ve V. Guliyev, bu tür bestelerin baştan sona paralel çift kafiyelere dayandığını ve akıcılık ve özel müzikaliteleleriyle ayırt edildiğini belirtiyorlar. Her şeyden önce, dilin inceliklerini ve kelime hazinesinin zenginliğini yakından bilmeden bu tür ekleri baştan çıkarmak imkansızdır (Elchin, 1993: 32). M. Gasımlı ve M. Allahmanlı, bazen "çifteyaprak" ifadesi yerine "içayet" ve "çapraz kafiye" terimlerinin kullanıldığını belirtmektedir (Kasımlı, 2018: 143). Bu nedenle "çiftyaprak" şiirlere sadece usta sanatçıların eserlerinde rastlanır. Ağırıklı olarak çift, geraylı, divani, muhamma vb. şiirsel biçimlerde yazıldığına tanık oluyoruz. Çiftyaprak şiirlerde mısralar, ayetler birbirleriyle çapraz kafiyeli olur ve bu kafiye durumu tüm mısralarda beklenir. XIX. yüzyılda Derbent bölgesinde yaşamış ve Kor Âşık adıyla tanınan Âşık Receb, Âşık Alasgar, Hüseyin Javan, Molla Cuma, Şamil Dalıdağ ve diğer ustaların eserlerinde böyle bir şiire rastlamak mümkündür.

1. Sorun

"Çiftyaprak" diğer folklor örnekleri için de geçerli mi? Mesela, atasözleri vb.? Araştırmamız hem Azerbaycan hem de Türkiye atasözlerinde ve diğer folklor örneklerinde yeterince "çiftyaprak" olduğunu göstermektedir. Elbette bu bize ulu atalarımızın düşünce zenginliğini, manevi ve sanatsal zevklerinin güzelliğini, şiirsel düşüncülerinin derinliğini, genel olarak Türk milletinin milli halk bilincini ve psikolojisini anlatır. Anlamsal doğalarını incelemek çok önemlidir. Bize göre, bu sadece atalarımızın ruhuna derin bir saygı ve hürmet işareti değil, aynı zamanda folklor tarihinin incelenmesi ve her iki dilin güzelliğinin ve bu dillerde yaratılan manevi hazinelerin korunması için de önemlidir. Bu itibarla, sorunun aciliyetini ispatlamaya gerek olduğunu düşünmüyoruz. Bu araştırma hiçbir kaynakta bulunmayan "çiftyaprak" Azerbaycan ve Türkiye atasözlerinin şiirsel yapısının sanatsal niteliklerini ilk kez tartışıyor. Şöyle ki, "çiftyaprak atasözleri" tabiri "dudak degmez atasözleri" gibi ilk defa tarafımızdan kullanılmıştır (Memmedov, 2022: 145-162).

Bahsettiğimiz gibi Azerbaycan ve Türkiye folklorunda birçok "çiftyaprak" atasözü vardır. Örneğin Azerbaycan Türkçesinde "Baba, baba **dediler**, var-yokunu **yediler**" atasözünde

"yediler" kelimesiyle "dediler", Türkiye Türkçesinde "Akın adı, karanın tadı" atasözünde "adı" ve "tadı" birbirleri ile kafiyeendir.

2. Azerbaycan "Çiftyaprak" Atasözleri

Çalışmada yaklaşık üç yüz atasözü yer aldı. Kaynak olarak Azerbaycan (3) ve Türkiye atasözleri (4) alınmıştır. Aşağıdaki "A" ve "B" harfi ile başlayan "çiftyaprak" atasözlerinden bazı örneklere bakalım. Metinde paralel çift kafiyeler siyah harflerle verilmiştir.

2.1. A" harfi ile başlayan "çiftyaprak" atasözleri

Acın gözü **çörekde**, toxun gözü **henekde**;
Acıgnan **itirersen**, sabirnen **getirersen**;
Ac eline düşeni **yeyer**, tox ağzına geleni **deyer**;
Ac ölmez, gözü **karalar**, borclu ölmez, üzü **saralar**;
Acı ayran nehre **dibinde**, kara kişmiş begler **cibinde**;
Abır **harda**, çörek **orda**;
Abır istesen çok **deme**, sağlık istesen çok **yeme**;
Ac acı **doluyar**, tox toxu **yalıyar**;
Ac deyer, **doymazam**, tox deyer, **acmazam**;
Acından günorta **durur**, bığını yağ ile **burur**;
Açık başa **koz** deger, örtülmeşe **tez** deger;
Adam adamdır, olmasa da **pulu**, heyvan heyvandır, atlas olsa da **çulu**;
Adam adamın **rehmanı**, adam adamın **şeytanı**;
Adam altdan **söz**, kazan altdan **köz**;
Adam var, göden **dağıdır**, kurdun adı **bednamdır**;
Adam var, **gözden** kızar, adam var, **sözden** kızar;
Adam var ki, adamların **naxşıdır**, adam var ki, heyvan ondan **yaxşıdır**;
Adam var ki, **rehmet** aparar, adam var ki, **lenet** aparar;
Adamı adam eylegen **paradı**, parasız adamın yüzü **karadı**;
Adamı **başdan**, ağacı **yaşdan**;
Adamın alaçası **işinde**, heyvanın alaçası **dişinde**;
Adamın yere**baxanından**, suyun lal **axanından**;
Adamun eti **yenmez**, derisi **geyilmez**;
Aftan olsun, **oftan** olsun, dek oğlana **kaftan** olsun;
Ağ ayrıanı **itetökerler**, kara mövücü **cibe** tökerler;
Ağ erik, sarı **erik**, dererik **görerik**;
Ağ gün **ağardır**, kara gün **karaldır**;
Ağa getirer **navala**, xanım töker **çuvala**;
Ağam bir **xatın** aldı, davanı **satın** aldı;
Ağıl sözün **gövheri**, söz ağılın **cövheri**;
Ağırlıkkızıl **kala**, yüngüllük başa **bela**;
Ağırlığın yer **götürer**, ruzisin Allah **yetirer**;
Ağızdan **burun** yaxın, kardaşdan **karın** yaxın;
Ağızı buladın **harama** – keşkülü doldur **kalama**;
Ağlama **ölü** için, ağlağıl **delü** için;

BENĞİ
DÜNYA YÖRÜK-TÜRKMEN ARAŞTIRMALARI DERĞİSİ

Bengi World Journal Of Yoruk-Turkmen Studies

Yıl: 5, Sayı: 2

(Eylül 2022)

Ağrılarda **göz** ağrısı, her kişinin **öz** ağrısı;
Ağzıma **aş**,karnıma – **daş**;
Ağzımı yandıрмаğa göre**aş** olaydı, başımı yarmağa göre**daş** olaydı;
Axdı **kan**, çıxdı **can**;
Axır-**axır**, çıkar **paxır**;
Axşam kızartısı sabaha **yardır**, seher kızartısı axşama **vaydır**;
Axtaran **tapar**, yoğuran **yapar**;
Ajlığında elden **yeyer**, toxluğunda elden **deyer**;
Al malın **yaxşısını**, çekme heç **kayğısını**;
Al **malını**, gör **halını**;
Ala karğada **alımım** olsun, almazsam, **ölümüm** olsun;
Alan alıb **varlanıb**, satan satıb **aldanıb**;
Alçak yerde yatma, **sel** aparar, hündür yerde yatma, **yel** aparar;
Alem geyer çit tuman **damaklı**, ben geyirem ketandan **yamaklı**;
Alem işler, **el** ögüner, kılnc keser, **kol** öyüner;
Alemi **dağlar**, balası kalar **ağlar**;
Alemin malı **mülkü**, Kamberin yırtık **kürkü**;
Alet işler, **el** ögüner, kılnc **işler**, **kol** öyüner;
Allah verende **verer**, ebleh kayğıdan **öler**;
Allah vermez **kuluna**, kalar **vuruna-vuruna**;
Allah **yetirer**, bende **itirer**;
Allahdan **buyrux**, ağzıma **kuyrux**;
Alma arvad **malını**, günde pozar **halını**;
Alma arvadın **dulunu**, dalıynan geler **kulunu**, satar soyar **pulunu**, ayrı koyar **malını**;
Alma **şeharlı** kızı – "hamam" deyer, ağlar, alma **kendli** kızı – "xırman" deyer, ağlar;
Almanı **say** ye, armudu **soy** ye;
Alplar birle **uruşma**, begler birle **туруşma**;
Altdan geder **irini**, heç kes bilmez **sirrini**;
Analı kız, **belli** kız, anasız kız **deli** kız;
Analı uşağın üreginde **yağ** olar, anasız uşağın üreginde **dağ** olar;
Anam da **bacım** kibi, kolları **sicim** kibi;
Anasın gör, **kızın** al, kıyısın gör, **bezin** al;
Andıran **anık**, kurbağa **tanık**;
Anlayana birce milçek de **sazdır**, anlamayana – zurna-kaval da **azdır**;
Anlayana tükce **yaxşılık**, anlamayana – atlas **arxalık**;
Aparanda **el** aparar, yel aparar, **sel** aparar;
Araba koş, **çarxa** dur, merd igide **arxa** dur;
Arabanın **yaniynan**, merd adamın **dalıynan**;
Araz **aşığınnan**, Kür **topuğunnan**;
Arığ atın **hüneri çoxdu**, amma yerimeyi **yoxdu**;
Arığın koruxda ne işi **var**, vurub kıçını **sındıralar**;
Arık atda **teper çox**, yerimeye **hüner yox**;
Armud vaxtında **deger**, xestenin könlü **teleser**;
Arşın getir, **bez** apar, çuval getir, **koz** apar;
Artık tamah **daş** yarar, daş kayıdar **baş** yarar;
Arvad aldın bir **bela**, ondan oldu bir **bala**, beladı **bela**;

BENĞİ
DÜNYA YÖRÜK-TÜRKMEN ARAŞTIRMALARI DERĞİSİ

Bengi World Journal Of Yoruk-Turkmen Studies

Yıl: 5, Sayı: 2

(Eylül 2022)

Arvad **malı** – kab **desmalı**;
Arvad var, ev **dayağıdır**, arvad var, kab **boyağıdır**;
Arvad var, ev **yığar**, arvad var ev **yıxar**;
Arvadı **ahıl** gözü ile, atı – **cahıl** gözü ile;
Arvadın biri – **ela**, ikisi – **bela**;
Arvadın **ismeti** – erin **izzeti**;
Arvat kohumu **ocax** başında, kişi kohumu **çaxçax** başında;
Arvat var, arpadan **aş** eyler, arvad var kişini **külbaş** eyler;
Arvat var, at Balaxanım, arvat var, **dabanı çatdax**, arvat var, **balağı batdax**;
Arvat var, göyde uçan **durnadı**, arvat var, yerde biten **balbadı**, arvat var, ala eşşekden **yorğadı**;
Arvat darda **kaydadı**, **haydadı**, **huydadı**, **vaydadı**, **toydadı**;
Arvatsız kişi, **urvatsız** kişi;
Arxalıya arxa olma, **yamax** sayallar, arxasıza arxa ol, **dayax** sayallar;
Asta vur – **rasta** vur;
Aş vermişem, **aşımı** ver, yaş vermişem, **yaşımı** ver;
Aşdı – **bişer**, **işdi** – **düşer**;
Aşı bişiren **yağ** olar, gelinin yüzü **ağ** olar;
Aşığı **toyda**, mollanı **vayda**;
Aşna-aşna, çıxdı ocak **başına**;
At **dırnağından** – insan **kulağından**;
At **kaçarda**, kuş **uçarda**;
Ata-baba kadrini baba **olsan** bilersen, bacı-kardaş kadrini yalkız **kalsan** bilersen;
Ata çöreyi – **meydan** çöregi, oğul çöreyi – **zindan** çöregi;
Ata malını **derc** ele, ona göre de **xerc** ele;
Atalar **sözü** - ağılın **gözü**;
Atam evinde balık **başı**, erim evinde toyuk **aşı**;
Atamı, anamı **atmışam**, birce seni **tutmuşam**;
Atamı, anamı **itirdim**, özümü sene **yetirdim**;
Atdım göye **findığı**, neyime lazım ne **kaldığı**, ne **sındığı**;
Avamların **azarı**, mollaların **bazarı**;
Ayağıma yer **eliyim**, gör sene **neyniyim?**
Ayda ilde bir **namaz**, onu da şeytan **koymaz**;
Ayda ilde bir **tamaşa**, onda da göz **kamaşa**;
Ayran ağdı nehre **dibinde**, kara kişmiş beyler **cibinde**;
Ayranı yox **içmege**, körpü axtarır **keçmege**;
Az idi **arık-uruk**, biri de geldi boynu **yoluk**;
Az kanan hekim **can** düşmeni, az kanan molla **din** düşmeni;
Az söyle, **düz** söyle;
Az verirsen **azdırır**, çox verirsen **kızdırır**;
Az yeyer – **arıklar**, çox yeyer – **zarıldar**;
Az yiyir **küsür**, çox yiyir **kusur**;
Az yeyere – görmerem **hekimi**, düz dolannam – görmerem **hakimi**;
Az yiyen **melekdi**, çox yiyen **helekdi**;
Azacık **aşım**, ağrımaz **başım**;
Azançı çeker **soyuğu**, molla yeyer **toyuğu**.

2.2. "B" harfi ile başlayan "çiftyaprak" atasözleri

Baba **vardan** ver, olmasa **hardan** ver;
Baba, baba **dediler**, var-yokunu **yediler**;
Babadan **hikmet** – neveden **xidmet**;
Bablı **babı** ile, atlası **kabı** ile;
Bablı **babı** ile, sukullabı ile;
Bağa bax **üzüm** olsun, yemege **üzün** olsun;
Bağa baxarsan **bağ** olar, baxmazsan **dağ** olar;
Bağda erik **badam** oldu, gedalar **adam** oldu;
Bağında gül var iken – **gül** üzüne, bağında gül kurtardı – **kül** üzüne;
Baxdın yarın **yar** degil, tergin kılmak **ar** deyil;
Baxma **deyene**, bax **dediyine**;
Bal **barmaxda**, yağ **dırnaxda**;
Balalı ev **bazardı**, balasız ev **mezardı**;
Balçının var **bal tası**, odunçunun **baltası**;
Balığın **derisi**, toyuğun **gerisi**;
Bakkal, **kessab** – her ikisi bir **hesab**;
Baş yoldaşı yoxdur, **aş** yoldaşı çoxdur;
Başı baş eden – **ayak**, ayağı ayak eden – **dayak**;
Başı **hinde**, ağılı **gende**;
Başını eyleme **daz**, her daz bir talede **olmaz**;
Batman kara **daşdan**, yaxşılık iki **başdan**;
Bayırı kaşı – **çini**, içerisi toyuk **hini**;
Bazar **kuruldu**, hesab **duruldu**;
Beg **dedügin** ne, **begenmedügin** ne?
Bege verme, **paşaya** ver, egere verme, **kaşaya** ver;
Begi **el** yavuz eder, kışı **yel** yavuz eder;
Bele matahın **var**, Ceferabad bazarına **apar**;
Beşini sanan iletmez eşi **başa**, salamat gözlegen varmaz **savaşa**;
Bexşiş var **xalvarla**, hesap var **dinarla**;
Bexti yok**idi**, bedbextligi kömek **eledi**;
Bextimin bergeştliginden şekker alsam **duz** olur, yay günü hamama gitsem balta kesmez **buz** olur;
Bextini **buzda** sına, oğulda, **kızda** sına;
Beg **dediyin** hansı, **begenmedigin** hansı;
Beg evinden **küt** geldi, dalınca da **it** geldi;
Begbenim **arxam**, ben kimnen **korxam**;
Bege **inanma**, suya **dayanma**;
Bez alırsan **Mosuldan** al, kız alırsan **esilden** al;
Bilen bir **söz** deyer, amma **düz** deyer;
Bilen **söylemez**, söylegen **bilmez**;
Bin atın var ise, enişde **in**, bir atın var ise yokuşda **bin**;
Bir "**yemezim**" degenden kork, bir "**oturmazım**" degenden kork;
Bir abam var **ataram**, harda olsa **yataram**;
Bir baş idi, dörd **ayak**, gelin aşırdı **bayak**;
Bir dağarcık **unum** var, yeddi kara **günüm** var;

Bir defe geldin, **yoldaş**, iki defe geldin, **kardaş**;
Bir eli **bağda**, bir eli **dağda**;
Bir elin **nesi** var, iki elin **sesi** var!
Bir gördün **yoldaş**, iki gördün **kardaş**;
Bir kendin ki, koxası **mürdeşir** ola, heç olar ki, orda **xeyir** ola;
Bir olsun, **pir** olsun;
Bir-bir **dinle**, hemişe **denle**;
Bir-birinin **besine**, kılını yolar **tersine**;
Birenin **kanını** aldın, **canını** aldın;
Biri **işler**, on biri **dişler**;
Biri **iter**, yüz biri **biter**;
Biri köprü tapmır **keçe**, biri su tapmır **içe**;
Biri **yazar**, biri **pozar**;
Biri yeyer, on biri **baxar**, kiyamet onda **kopar**;
Birin gör **fikir** eyle, birin gör **şükr** eyle;
Birin gördün gözü **kıpık**, sende ol gözü **kırpık**;
Birini **yandırır**, birini **kandırır**;
Birini **ye**, birini **yeme**, birini **de**, birini **deme**;
Birlik **harda**, dirilik **orda**;
Bişince gözleyen, **düşünce** gözleyer;
Bitdi ne **yarağım**, kaldı sakkal **daracağım**;
Bize **çatdı**, deyrman **yatdı**;
Borc ki, oldu **yüz**, gir içinde **süz**;
Böylekem, böyle **keder**, böyle **geler**, böyle **geder**;
Böyüklerle büyük **ol**, kiçiklere göster **yol**;
Bu dünyada maldan, mülkden bir ağıllı **baş** yaxşıdı, anlamayan kelleden, bir kara **daş** yaxşıdı;
Bulamani **bulama**, buladıkca **yalama**;
Bulak öz yerinde, **ulak** öz yerinde;
Bülbül viraneden **ötmez**, baykuş viraneden **getmez**.

3. Türkiye "Çiftyaprak" Atasözleri

Şimdi de Türkiye Türkçesinde yer alan "çiftyaprak" atasözlerinden bazılarına dikkat edelim.

3.1. "A" harfi ile başlayan "çiftyaprak" atasözleri

Acı söz **dinden** çıkarır, tatlı söz yılanı **delikten** çıkarır;
Açtırma **kutuyu**, söyletme **kötüyü**;
Adam, adama **gerek** olur, iki serçeden **börek** olur;
Ağalık **vermekle**, yiğitlik **vurmakla**;
Ağlama **ölü** için, ağla **deli** için;
Ahmak oldur dünya için **gam** yiye – ne bilirsin kim kazana, **kim** yiye;
Ak denize **kaptan**, Mısır'a **sultan**;
Akil **rahmanı** var, akıl **şeytanı** var;
Akıllı neyler **balı**, akılsız neyler **malı**;
Akın **adı**, karanın **tadı**;
Alçak yerde yatma **sel** alır, yüksek yerde yatma **yel** alır;

BENĞİ
DÜNYA YÖRÜK-TÜRKMEN ARAŞTIRMALARI DERĞİSİ

Bengi World Journal Of Yoruk-Turkmen Studies

Yıl: 5, Sayı: 2

(Eylül 2022)

Alim olmak ister isen durma **yaz**, cahil kalmak ister isen durma **kaz**;
Allah **bana**, ben de **sana**;
Analı kuzu, **kınalı** kuzu;
Anasına bak **kızını** al, kenarına bak **bezini** al;
Anlayana sivrisinek **sazdır**, anlamayana davul zurna **azdır**;
Arifin **elinde**, zarifin **dilinde**;
Armut **piş**, ağzıma **düş**;
Arsız neden **arlanır**, çul kesede **sallanır**;
Arslan **postunda**, gönül **dostunda**;
Arslan **yatağında**, yiğit **çağında**;
At ölür **meşdan** kalır, yiğit ölür **şan** kalır;
Attan **indi**, eşeğe **bindi**;
Av **avlandı**, deli **evlendi**;
Avrat ev **yapar**, avrat ev **yıkar**;
Ay doğar **gediğinden**, insan utansın **dediğinden**;
Ayağını sıcak, başını **serin**, az ye, düşünme **derin**;
Ayak postal, baş **püskül**, sonradan görmek ne **müşkül**;
Ayranı yok **içmeye**, gümüş köprü ister **geçmeye**;
Ayvaz **kasap**, hep bir **hesap**;
Az olsun, **öz** olsun;
Az söyle, **söz** söyle;
Az veren **candan** verir, çok veren **maldan** verir.

3.2. "B" harfi ile başlayan "çiftyaprak" atasözleri

Babamın adı **Hıdır**, elimden gelen **budur**;
Babasını kuduz **dalmış**, oğlunu yılan **yalamış**;
Bacak kadar **boyu** var, türlü türlü **huyu** var;
Bağa bak **üzüm** olsun, üzümü yemeye **yüzün** olsun;
Bağdat gibi **diyar** olmaz, ana gibi **yar** olmaz;
Baktın **kar havası**, eve gel **kör olası**;
Balık **tavada**, tavşan **ovada**;
Baskısız tahtayı **yel** alır, yel almazsa **sel** alır;
Ben çekeyim **cefayı**, eller sürsün **sefayı**;
Ben ölürsem **büyük** kıyamet, karı ölürse **küçük** kıyamet!
Ben ölürsem **yare** ne, yar ölürse **çare** ne?
Beslemeden **kadın** olmaz, gül ağacından **odun** olmaz;
Besmelesiz çıkma **yola**, başına gelir türlü **bela**;
Beyazın **adı**, esmerin **tadı**;
Beylere **inanma**, suya **dayanma**;
Bez alırsan **Musul'dan**, kız alırsan **asilden**;
Bilen **söylemez**, söyleyen **bilmez**;
Biri **eker**, biri **biçer**;
Biri yer, biri **bakar**, kıyamet ondan **kopar**;
Borcun iyisi **vermek**, derdin iyisi **ölmek**;
Boşa koysam **dolmaz**, doluya koysam **almaz**;

Boşuna **telaş**, dikine **tıraş**;
Boynu uzun, beyni **boş**, tut kulağından **çifte koş**;
Bugün buldum bugün **yerim**, yarına Allah **kerim!**
Bulan bulgur **kaynatır**, bulamayan omuzunu **oynatır**.

3.3. "Ç" harfi ile başlayan "çiftyaprak" atasözleri

Çaldık **kesmedi**, dürttük **geçmedi**;
Çamura **bastım**, çalıya **astım**;
Çamuru **karnında**, çiçeği **burnunda**;
Çektirmeyi **gördüm imrendim**, içine **girdim iğrendim**;
Çeneye **kuvvet**, keseye **bereket**;
Çingeneden **çoban** olmaz, Yahudiden **pehlivan** olmaz;
Çocuğum yok **ağlayacak**, çorbam yok **taşacak**;
Çok eli **işte** gör, az eli **aşta** gör;
Çok **hareket** - çok **bereket**.

3.4. "D" ve "Y" harfi ile başlayan "çiftyaprak" atasözleri

Dalı budağı **sende**, kökü **bende**;
Darısı **başına**, fenası **yaşına**;
Deli neyer **halı**, akıllı neyer **malı**;
Delik **büyük**, yama **küçük**;
Derdin yoksa **söylen**, borcun yoksa **evlen**;
Develer gelir **Mardin'den**, bak neler çıkar **ardından**;
Dilin cermi **küçük**, cürmü **büyük**;
Dipsiz **tencere**, camsız **pencere**;
Doluya koydum **almadı**, boşa koydum **dolmadı**.
Yaxşı arvad pis kişini **er** eyler, ortababı şir ürehli **ner** eyler, yaxşı eri dillerde **ezber** eyler.

Sonuç

Böylece folklor poetikasının ilkeleri bakımından Azerbaycan ve Türkiye atasözlerinin tarihi manzarasının, onun tür özelliklerinin, sanatsal ve estetik işlevinin ve netice olarak bu güzelliği bizlere yaşatan milletin sanatsal söz servetinin milli-manevi, düşünce ve tarihi-kültürel düşüncesinin muhteşemliğinin ne kadar derin olduğunu görüyoruz. Kayd edek ki, öz kökleri ve tarihi kaynakları ile etnokültürel hafızamızı çok-çok geçmişe bağlayan ulusal enerji düşünce sistemimizin en önemli şifresi ve etnokozmik davranış kodu olan bu tür şiirsel kalıplara, biçimlere, çeşitlere, dilin bu tür ilişkisine bir çok halkın folklorunda rast gelinmiyor. Elbette bu, yukarıda da belirtildiği gibi, atalarımızın tefekkür alanının zenginliğinden, onların zengin ruhundan, sanat zevkinden, onun güzelliğinden, milletimizin şiirsel düşüncesinden bize haber veriyor. Onların anlamsal doğalarını incelemek çok önemlidir. Çünkü bu örnekler insanların yaratıcı aktivitelerini arttırmada, maneviyatlarını ve sanatsal düşüncelerini zenginleştirmede önemlidir. Bu, dilimizin güzelliğini temin eden en önemli yollardan biri olduğu kadar, aynı zamanda en etkili didaktik araç olarak da kabul edilebilir. Modern bir bakış açısıyla atasözlerinin "çiftyaprak" formülleri, "dudakdeğmez atasözleri", "evvel-ahir atasözleri" ve "dildönmez atasözleri" gibi literatürde ilk kez tarafımızdan kullanılan yeni bir yaklaşım modeli olduğunu belirtmek gerekir. Seleflerinden farklı olarak bu model, tamamen yeni ve farklı bir kimlik dünyası, hafızamızın ve düşüncemizin derinliklerinde

BENGİ
DÜNYA YÖRÜK-TÜRKMEN ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Bengi World Journal Of Yoruk-Turkmen Studies

Yıl: 5, Sayı: 2
(Eylül 2022)

taşıdığımız bir etnik bilgelik felsefesi, milli entelektüel ve etnopsikolojik varlığımızın doğal ve kültürel potansiyelidir. Elbette tüm bunlar, halkın hafızasına, geçmişine ve tarihine olan derin saygımızı ifade ederken, Türk ve Azerbaycan etnokültürel düşüncemizin sistemli bir şekilde incelenmesini ve genç nesillere aşılmasını gerektirir. Çünkü var olan temel üzerine yeni araştırmalar yapmak, var olanları bir bütün halinde getirmek an meselesidir.

KAYNAKÇA

1. Elçin, Kuliye V. (1993). *Özümü ve sözüme*. Bakı: Azərneşr.
2. Kasımlı, M, Allahmanlı, M, (2018). *Aşık şairinin poetik biçimleri ve çeşitleri*. Bakı: Elm ve təhsil.
3. Memmedov, X, (2022). *Azərbaycan və türkçe dudak degmez atasözlerinin işlevsel-anlamsal yapısı // BENGİ Dünya Yörük-Türkmen Araştırmaları Dergisi, Yıl: 5, Sayı: 1.*
4. Yagubgizi, M, (2013). *Atalar sözleri*. Bakı: Nurlan.
5. Yusif Çotuksöken, (2004). *Türkçe atasözleri ve deyimler*. Gümüşsuyu/İstanbul, Toroslu kitablığı.